

Rökfria skolgårdar

November 2013

Rökfria skolgårdar

November 2013

Dnr:2013-7670

Utgivare: Miljöförvaltningen, Hälsoskyddsavdelningen

Kontaktperson: Anna-Lena Albin

Förord

Idag är det känt att tobaksanvändning är skadligt för både rökare och dess omgivning. Rökning är den enskilt största förebyggbara riskfaktorn för sjukdom och för tidig död. Andelen ungdomar som uppger att de röker ligger mellan 17-39 % beroende på kön och ålder, enligt rapporten ”Skolelevers drogvanor 2012”.

Barns och ungdomars exponering för miljötobaksrök, så kallad passiv rökning, har enligt ”Miljöhälsorapport Stockholms län 2013” minskat i länet sedan 2003. Det är dock fortfarande många som dagligen utsätts för miljötobaksrök från sin omgivning. Exponeringen är enligt rapporten högst bland 16 åringar.

Enligt tobakslagen (1993:581) är rökning förbjuden på skolgårdar och på motsvarande områden utomhus vid förskolor och fritidshem. Enligt tobakslagen ska skolan se till att barn och ungdomar inte utsätts för den olägenhet och hälsorisk som tobaksanvändning innebär.

För att undersöka hur rökförbudet efterlevs på skolgårdarna i Stockholms grundskolor (åk 6-9) och gymnasier har miljöförvaltningen utfört denna kartläggning.

Innehåll

Förord	3
Bakgrund	5
Syfte	6
Tobakslagen	6
Miljöbalken	7
Metod	7
Resultat av inspektionerna	8
Resultat av enkätsvar	9
Diskussion	12

Bakgrund

Miljöförvaltningens hälsoskyddsavdelning genomförde våren 2013 projektet ”Rökfria skolgårdar”. Syftet med projektet var att kontrollera skolgårdar och motsvarande områden utomhus, runtom i staden när det gäller efterlevnaden av rökförbud.

På grund av de hälsorisker och olägenheter som är förbundna med bruk av tobak och exponering för tobaksrök meddelas i Tobakslagen (1993:581) bestämmelser om begränsning av rökning i vissa lokaler och utrymmen samt på vissa områden utomhus. Rökning på skolgårdar är förbjudet sedan 1994. Efterlevnaden av rökförbudet på skolgårdar är dock sämre än efterlevnaden av rökförbudet på utomhusserveringar enligt Statens Folkhälsoinstitut. Sedan maj 2010 gäller dessutom rökfri arbetstid för alla Stockholms stads verksamheter.

En nationell målstruktur för politiken rörande alkohol, narkotika, doping och tobak beskrivs i regeringens proposition, (prop. 2010/11:47). I propositionen redogör regeringen för en samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken (ANDT-politiken). Syftet var att ange mål och inriktning för hur samhällets insatser ska genomföras, samordnas och följas upp under åren 2011-2015. Riksdagen antog den samlade strategin den 30 mars 2011 och beslutade samtidigt om det övergripande målet för ANDT-politiken: ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och med ett minskat tobaksbruk.

Två av de prioriterade målen är:

- Barn ska skyddas mot skadliga effekter orsakade av alkohol, narkotika, dopning eller tobak. Insatser för att skydda barn mot eget eller andras skadliga bruk av alkohol och tobak eller missbruk av narkotika och dopningsmedel utgör grunden för det hälsofrämjande och förebyggande ANDT-arbetet.
- Antalet barn och unga som börjar använda narkotika och dopningsmedel eller debuterar tidigt med alkohol eller tobak ska successivt minska. Verksamma metoder för att förhindra att någon börjar använda narkotika och dopningsmedel eller debuterar tidigt med alkohol eller tobak ska prioriteras.

Ett av delmålen är att andelen ungdomar som börjar röka ska halveras till år 2014.

Statens folkhälsoinstitut har tagit fram en ”Nationell strategi för rökfria skolgårdar”. Strategin fungerar som ett underlag för att skolor ska kunna utveckla en policy på området.

Syfte

Målet med tillsynen var att kartlägga hur rökförbudet efterlevs på skolgårdar och motsvarande områden utomhus.

Syftet var dessutom att få kunskap om skolornas förebyggande arbete mot tobaksanvändning, samt få en uppfattning om de eventuella problem som är förknippade med att upprätthålla en rökfri skolgård.

Tobakslagen

Det övergripande målet för den svenska tobakspolitiken är att motverka tobaksbrukets medicinska skadeverkningar. Genom lagstiftning, information och stöd till ett allsidigt tobakspreventivt arbete vill staten förebygga tobaksdebuten bland barn och ungdom, uppmuntra till tobaksavvänjning och skydda mot skadeverkningar av passiv rökning.

På grund av de hälsorisker och olägenheter som är förbundna med bruk av tobak och exponering för tobaksrök meddelas i tobakslagen bestämmelser om begränsning av rökning i vissa lokaler och utrymmen samt på vissa områden utomhus. Enligt 2 § p 1. Tobakslagen (1993:581) är rökning förbjuden i lokaler som är avsedda för barnomsorg, skolverksamhet eller annan verksamhet för barn eller ungdom samt på skolgårdar och på motsvarande områden utomhus vid förskolor och fritidshem. Rökförbudet gäller även när annan verksamhet bedrivs på området, dvs. även under tider då barnomsorg, skolverksamhet eller annan verksamhet för barn eller ungdom inte bedrivs.

Det är huvudmannen för den skolverksamhet, barnomsorg eller annan verksamhet för barn eller ungdom som bedrivs som ansvarar för att rökförbudet följs. Lagen ger inte möjlighet till undantag från rökförbudet i utomhusmiljöer som är avsedda för barn- och ungdomsverksamhet. Det innebär att det inte i något fall är möjligt att inrätta rökrutor. Det är således inte heller möjligt att upprätta rökrutor på någon annans mark och hänvisa skoleleverna dit eftersom även detta område då kommer att jämföras med en skolgård.

Det finns heller ingen möjlighet att anvisa någon plats för vuxna att röka inom de utomhusområden som omfattas av lagen. Rökförbudet på skolgårdar gäller således även i de fall där skolor för barn och ungdomar är samlokaliserade med vuxenundervisning, såväl på dagtid då eleverna delar skolgård som på kvällstid då de vuxenstuderande ensamma förfogar över skolgården. Vuxna får heller inte röka på skolgården i anslutning till t.ex. föräldramöten på kvällstid.

Kommunen är enligt 19a § p 2a Tobakslagen (1993:581) tillsynsmyndighet över förbudet mot rökning på skolgårdar och motsvarande områden utomhus vid förskolor och fritidshem.

Miljöbalken

Skolor omfattas av krav på egenkontroll enligt miljöbalken och förordning (1998:901) om verksamhetsutövers egenkontroll. Det innebär att det inom verksamheten ska finnas en dokumenterad ansvarsfördelning, kompetens och riskbedömning inom alla områden som kan utgöra en risk för människors hälsa och miljön.

Tobaksrökning omfattas av miljöbalken eftersom rökning utgör en risk för människors hälsa både genom direkt bruk men också genom passiv rökning. Förutom förebyggande arbete mot tobaksrökning och passiv exponering, så ansvarar skolan också för att verksamheten inte utgöra störningar för omgivningen, t ex till intilliggande fastigheter. Rektorn på skolan är ytterst ansvarig för att eleverna under skoltid inte går iväg och röker på annan plats, t ex utanför bostäder och skapar störningar i form av röklukt, och ”nedskräpning” av cigarettfömpar.

Metod

Projektet planerades under våren 2013 och inspektionerna genomfördes i maj av 11 inspektörer. Flertalet inspektioner skedde under en och samma vecka. Både kommunala och privata skolor inspekterades. Projektet begränsades till att omfatta alla grundskolor med årskurs 6-9 samt alla gymnasieskolor i staden. Vissa grund- och gymnasieskolor var belägna på samma adress. En checklista togs fram som användes under tillsynsbesöket.

För att effektivisera inspektionerna delades skolorna in stadsdelsvis. Tillsynsbesöken genomfördes på vardagar mellan kl. 8.00–15.00. Vid besöken följdes checklistan och vissa observationer dokumenterades genom att fotografera, t.ex. askkoppar, rökrutor, skyltar och dylikt.

Efterarbetet bestod av sammanställning av checklistor och ett utskick av dessa till respektive skola. För att få en uppfattning om hur skolorna jobbar förebyggande i tobaksfrågor samt vilka svårigheter de upplever att de har för att upprätthålla en rökfri skolmiljö, fick verksamheterna möjlighet att besvara en enkät.

Resultat av inspektionerna

Samtliga 222 grund- och gymnasieskolor i Stockholms stad inspekterades, varav 127 grundskolor och 95 gymnasier.

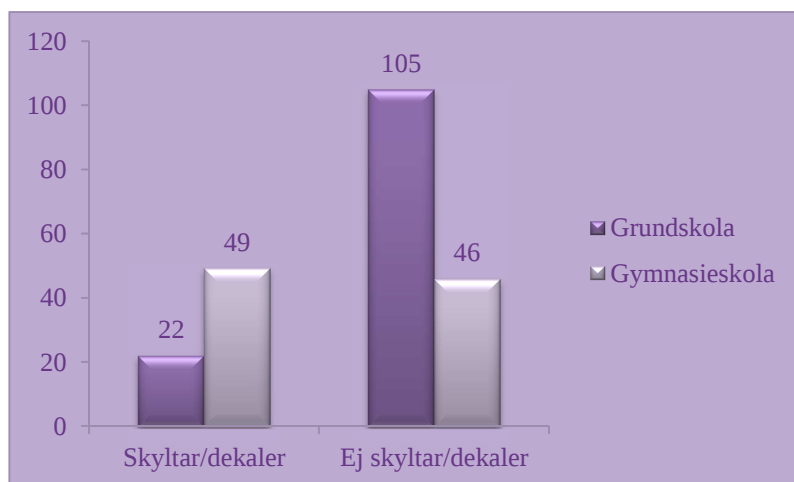
Pågående rökning under tillsynsbesöken

I 69 fall (31 %) förekom rökning på skolområdet vid inspektionstillfället. Av dessa var alla utom 8 rökande elever.

Rökning noterades på 13 grundskolor (7 privata och 6 kommunala) och 48 gymnasieskolor (30 privata och 18 kommunala).

Skyltning om rökförbud på skolområdet

Endast 71 skolor hade skyltar eller dylikt som tydligt angav att det råder rökförbud på skolan. Av dessa var 22 grundskolor (14 privata och 8 kommunala) och 49 gymnasieskolor (29 privata och 20 kommunala).

Vilseledande information

På 14 grundskolor och 43 gymnasieskolor förekom ”vilseledande information om rökförbud”.

Vilseledande information kunde t.ex. vara att skyltar om rökförbud var uppsatta bredvid eller i närhet av askkoppar. Vissa skolor hade endast askkoppar och inga skyltar/dekaler om rökförbud och vissa skolor hade rökruta eller rökkur.

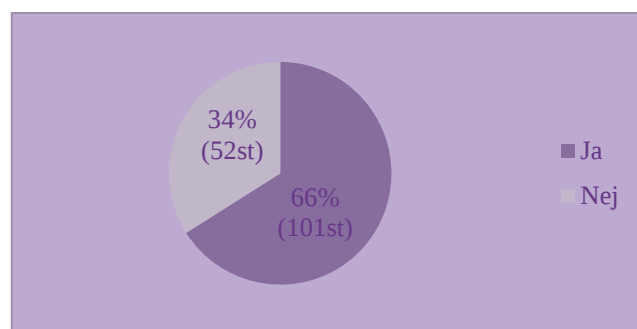
Förekomst av cigarettfimpar

På 58 grundskolor (24 privata och 34 kommunala) och 75 gymnasieskolor (49 privata och 26 kommunala) förekom cigarettfimpar på skolgården eller på marken omkring skolans område.

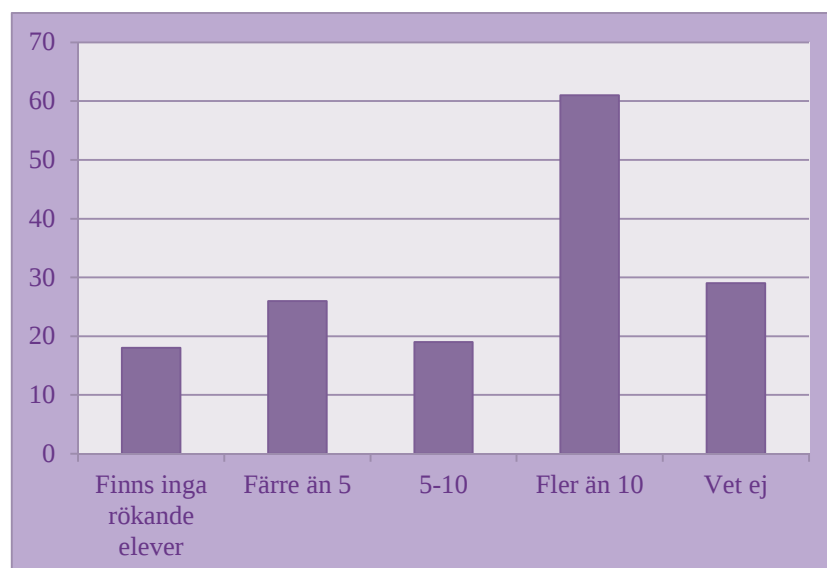
Resultat av enkätsvar

Av 222 skolor har 153 svarat på enkäten. Nedan presenteras delar av svaren.

Har skolan en skolgård?

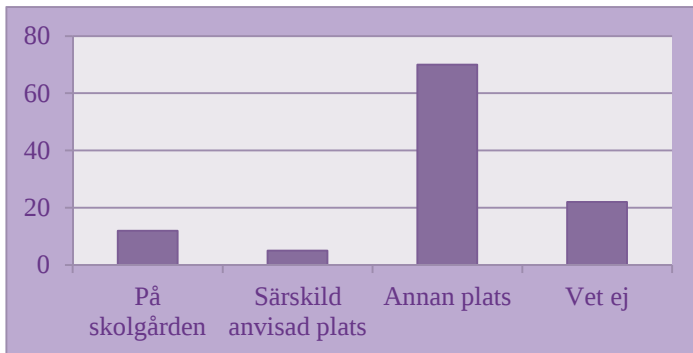
Hur många elever röker på skoltid?

Presenteras som antal skolor som svarat per alternativ

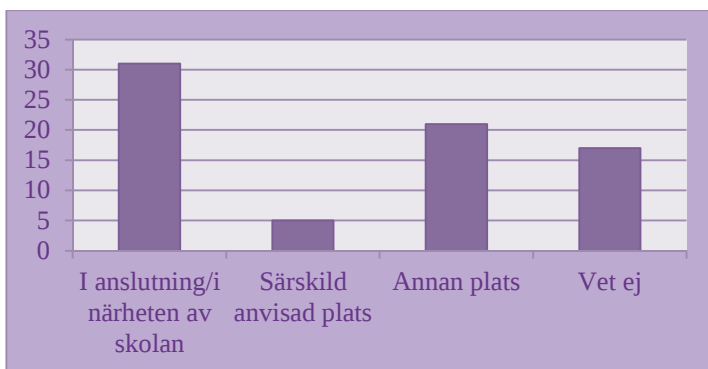
40 % av skolorna svarar att fler än 10 elever röker under skoltid på skolan och 20 % svarar att de inte vet hur många elever som röker. Endast 12 % uppgav att rökning inte förekom alls under skoltid.

För skolor med skolgård: Om det förekommer rökning bland elever på skoltid, på vilken plats sker detta?

Presenteras som antal skolor som svarat per alternativ

Om skolan inte har skolgård, och rökning förekommer bland elever på skoltid, var sker detta?

Presenteras som antal skolor som svarat per alternativ

Har skolan en tobakspolicy?

Ja	81 %	124 st
Nej	19 %	29 st

Arbetar skolan aktivt med att förebygga tobaksanvändning hos elever?

Ja	84 %	128 st
Nej	16 %	25 st

Tar ni på skolan kontakt med vårdnadshavare om ni upptäcker rökande elev?(gäller minderåriga elever)

Ja	78 %	119 st
Nej	22 %	34 st

Delar skolan utomhusmiljö/gård med andra skolor och/eller företag?

Ja	49 %	75 st
Nej	51 %	78 st

För att få en uppfattning om vad skolorna upplever problematiskt med att upprätthålla en rökfri skolmiljö ställdes en fråga om detta i enkäten.

Några av svaren var:

- att dela byggnad med andra verksamheter där anställda röker
- att elever är myndiga och föräldrar accepterar rökning
- att det är offentliga platser utanför skolan
- att andra företag har askkoppar utanför gemensam entré
- att det förekommer att föräldrar röker i närheten av skolan
- att föräldrar köper ut cigaretter åt sina barn
- att rastvakterna inte räcker till för att följa de äldre eleverna som röker precis utanför skolans område
- att det är svårt att hänvisa elever att röka på annan plats då de skräpar ned med fimpar och dylikt, vilket leder till klagomål på skolan

En skola ansåg att de elever som röker har rökt länge och ledningen för skolan uppfattade inte heller rökning som ett problem för skolan.

Skolorna får i enkäten ange hur de jobbar för att minska rökningen bland elever. Svaren varierar, men insatserna består av att de:

- kontaktar vårdnadshavare
- samarbetar med skolhälsovården
- håller hälsosamtal med eleverna
- samarbetar med ”Non smoking generation”
- visar faktafilm om tobaksanvändningens konsekvenser
- diskuterar effekter av rökning med eleverna
- erbjuder stöd med att sluta röka, samtal i grupp

- skriver kontrakt med eleverna och lottar ut biocheckar
- får besök av det ideella riksförbundet VISIR, ”Vi Som Inte Röker”

En skola svarar att de efter Miljöförvaltningens tillsyn upprättat en plan på hur de ska komma till rätta med rökning på skolan och att de kommer att avsätta rastvakter samt ringa hem till elever under 18 år.

Diskussion

På 60 % av skolorna hittades spår av rökning i form av cigarettfimpar på skolgården eller i närheten av skolområdet. Pågående rökning var vanligare på gymnasieskolor än på grundskolor. På 51 % av de besökta gymnasierna sågs elever eller vuxna röka. På grundskolor noterades rökning endast vid 10 % av besöken. På de skolor där elever sågs röka hade cirka hälften någon slags skyltning om rökförbud. Skyltning om rökförbud var vanligare på gymnasier, men även rökning och nedskräpning med cigarettfimpar.

Resultat från enkäten visar på att det anses mer accepterat att röka på gymnasiet än i grundskolan. En förklaring kan vara att på gymnasiet är många elever myndiga. En annan förklaring kan vara att tobaksdebuten för ungdomar ofta sker i gymnasieåldern.

Många skolor i Stockholm ligger i områden där de delar utemiljö med andra skolor och verksamheter. Vissa skolor delar gård med andra skolor eller företag, och andra har ingen avsatt gård alls. Det kan vara svårt i dessa fall att hålla området kring skolan rökfritt. Delad utomhusmiljö medför att det i stor utsträckning förekommer att andra än elever eller personal på skolan röker i anslutning till skolan, eftersom det röks vid intilliggande verksamheter, i parker och på allmänningar. Många skolor som är samlokaliserade med andra verksamheter upplever att det är svårt att upprätthålla ett rökfritt skolområde.

Det var relativt vanligt med askkoppar och annan vilseledande information på skolområdet och vid entréerna, och här finns det utrymme för förbättringsåtgärder. Att sätta upp skyltar som tydligt anger att det råder rökförbud på skolan är en enkel åtgärd och det ger signaler om att det inte är tillåtet att röka på skolgården. Detta i samband med annan information till elever och föräldrar om att skolområdet ska vara rökfritt. En skola som tydligt uttalar förväntningar, som reagerar på normbrott och samverkar med föräldrar bör få färre rökare bland eleverna. Utplacering av

askkoppar kan tolkas som att rökning är tillåten. Flera skolor uppger att de vill ha hjälp eller tips med fungerande insatser som ger resultat mot tobaksrökning.

Det finns skolor med rökruta/rökkur på skolområdet och skolor som hänvisar elever till att röka på annan plats än skolområdet. På så vis förmedlar skolan budskapet att rökning är tillåten, trots att det enligt tobakslagen inte är det. Det är enligt tobakslagen inte möjligt att upprätta rökrutor på någon annans mark och hänvisa skoleleverna dit, eftersom även det området då kommer att jämföras med skolområde och alltså omfattas av rökförbudet.

Skolan ansvarar enligt miljöbalken för att verksamheten inte ger upphov till störningar för omgivningen, t ex till intilliggande fastigheter. Det innebär att skolan har ansvar för att elever på skoltid inte går iväg och röker på annan plats, t ex utanför bostäder och skapar störningar i form av rökluft, och ”nedskräpning” av cigarettfimpar. Att lösa problemet med rökning på den egna skolgården genom att hänvisa eleverna till att röka utanför området löser inte problemet med rökning, men flyttar problemet med miljötobaksstörning. Ett problem som inte är helt lätt att lösa.

Förvaltningen bedömer utifrån denna genomgång, att det behovsett strukturerat förebyggande arbete från bland andra skolorna för att minska skolelevs tobaksanvändning. En viss attitydförändring måste även ske hos föräldrar och en del skolor som idag accepterar rökning på skolan. Enkätsvaren visar på att alla skolor inte arbetar lika aktivt mot tobaksrökning. Det är viktigt att varje skola har en tydlig tobakspolicy och åtgärdsplan för arbetet mot tobaksrökning, och att dessa är väl kända för elever, personal och föräldrar, samt att skolan erbjuder hjälp med rökavvänjning

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysningar (CAN) har sedan 1971 utfört årliga rikstäckande undersökningar om bland annat ungdomars tobaksvanor. I ”Skolelevs drogvanor 2012” framkom bland annat att i årskurs 9 röker och/eller snusar 24 % av flickorna och 17 % av pojkarna. Samma undersökning visar att motsvarande siffra i årskurs 2 i gymnasiet är 39 % respektive 34 %. Dessa siffror är högre än för den vuxna befolkningen.

Rökning är den enskilt största förebyggbara riskfaktorn för sjukdom och för tidig död. Tobaksprevention behöver prioriteras högre i skolan och detta med ett hälsofrämjande perspektiv. En rökfri skoltid borde vara ett självklart mål.